

ПРИЗВИСЬКА В ГОВІРКАХ ЗАКАРПАТТЯ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТИ (на матеріалі говірки с. Сокирниця Хустського району)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'373.232.1:811.161.2'282(477.87)

DOI: 10.24144/2663-6840/2021.1(45).477-483

Харківська О. Прізвиська в говірках Закарпаття: лексико-семантичний та словотвірний аспекти (на матеріалі говірки с. Сокирниця Хустського району); кількість бібліографічних джерел – 19; мова українська.

Анотація. Прізвиська українців здавна привертають увагу мовознавців, адже в них захований місцевий колорит, риси характеру та зовнішності людини, її діяльність тощо. А якщо мова йде про прізвиська українців однієї говірки, то це не тільки опис життя, побуту, діяльності людей, а й збереження та фіксація територіальних діалектів, їхніх фонетичних, лексичних, морфологічних, словотвірних рис, а також синтаксичних конструкцій, бо іноді прізвиська українців Закарпаття можуть мати вигляд словосполучень або навіть речень. Тому нашою метою є проаналізувати лексико-семантичний та словотвірний аспекти неофіційних антропонімів говірки села Сокирниця Хустського району Закарпатської області. Основними завданнями є зібрати прізвиська в говірці с. Сокирниця Хустського району Закарпатської області, зробити лексико-семантичний аналіз фактичного матеріалу, виявити словотвірні типи та з'ясувати словотвірні засоби, за допомогою яких утворюються прізвиська в говірках Закарпаття.

Найчисельнішою групою прізвиськ в обстежуваній говірці є назви людей за видом їхньої діяльності чи професією: *Хоружільник, Цир'кунік, Гудачок* (рідше *Гудик*), *Гудачка* тощо.

Окрему групу прізвиськ становлять найменування, отримані людьми від назви батька, матері, діда, чоловіка, дружини тощо, так звані родичівські прізвиська. В обстежуваній говірці ми виявили *патроніми, метроніми, андроніми, прометроніми, гіноніми*.

Загалом в говірці с. Сокирниця Хустського району Закарпатської області ми збрали близько 150 неофіційних найменувань людей, які є невід'ємним культурним та науковим надбанням народу. За такими прізвиськами людина ставала впізнаваною, іноді навіть забували справжнє прізвище, а часто й ім'я. Прізвиська в селах могли отримувати не окремі особи, а цілі родини. Наприклад, у давнину дітей було в сім'ї багато, сини одружувалися, приводили невісток, всі жили на одному великому подвір'ї і отримували спільне прізвище. Прізвиська, які отримувала людина, зберігалися і для наступних поколінь. Люди вже переставали займатися тими видами діяльності, чи взагалі зникали реалії, через які вони отримали прізвище, але неофіційна назва продовжувала «супроводжувати» людину.

Ключові слова: антропоніми, прізвиська, закарпатські говірки, лексико-семантичний та словотвірний аспекти.

Постановка проблеми. У стародавні часи прізвище передувало прізвищу – людина прізвища могла ще не мати, але її потрібно було якось «прозвати» і вона отримувала неофіційну назву. Як зауважує М. Тимошик, «прізвище встановлювалося й офіційно записувалося або на підставі вже існуючого прізвища, або, якщо такого не було, на основі заняття батька або матері: наприклад, у першому випадку – Голопупенко, Брехунець, Плохій, Нудьга; у другому – Коваль, Мельник, Косарчук, Попович тощо...» [Тимошик 2015, с. 149].

Прізвиська українців здавна привертають увагу мовознавців, адже в них захований місцевий колорит, риси характеру та зовнішності людини, її діяльність тощо. А якщо мова йде про прізвиська українців однієї говірки, то це не тільки опис життя, побуту, діяльності людей, а й збереження та фіксація територіальних діалектів, їхніх фонетичних, лексичних, морфологічних, словотвірних рис, а також синтаксичних конструкцій, бо іноді прізвиська українців Закарпаття можуть мати вигляд словосполучень або навіть речень.

Методи та методи дослідження. Під час написання наукової розвідки ми використали метод лінгвогеографії, експедиційний та описовий, як основні. Також у роботі представлено метод кількісних підрахунків та зіставний, що дає можливість

порівнювати неофіційні найменування говірки с. Сокирниця Хустського району Закарпатської області з найменуваннями в інших закарпатських говірках. Використано структурний принцип, за яким встановлено лексико-словотвірні типи та з'ясовано продуктивність суфіксів, що беруть участь у творенні чоловічих та жіночих прізвиськ переважно від субстантивних, ад'єктивних та адвербіальних основ.

Аналіз досліджень. Питанням народної антропонімії присвячено праці Б. Близнюк [Близнюк 2001], Г. Бучко [Бучко 1998, 2002], С. Вербича [Вербич 2005], Л. Кравченко [Кравченко 2009], М. Лесюка [Лесюк 1998], Р. Осташа [Осташ 2001], Є. Черняхівського [Черняхівська 1975] та ін. Фундаментальні дослідження прізвиськ представлено у працях Н. Павликівської [Павликівська 2011], П. Чучки [Чучка 2008], Н. Федотової [Федотова 2008], В. Чабаненка [Чабаненко 2005], Н. Шульської [Шульська 2011] та інших. Антропонімію (зокрема прізвиська) одного села описали М. Наливайко [Наливайко 2012], М. Тимошик [Тимошик 2015].

Найдетальніше прізвища, імена та прізвиська закарпатців описав П. Чучка, який зокрема і викремив найхарактерніші ознаки неофіційних найменувань людей:

1. Прізвисько – не основна, а додаткова, необов'язкова назва для кожної людини;

2. Людина здебільшого отримує прізвисько не по спадковості і не при народженні, а тільки з часом, коли в неї встигнуть проявитися вже якісь характерні риси;

3. Прізвисько протягом тривалого часу зберігає апелятивне значення, є характеристичною одиницею, а отже, має вторинну номінацію;

4. Сфера використання прізвиськ дуже вузька, має локальний характер, обмежена сферою використання (притаманна, в основному, для розмовно-побутового стилю) [Чучка 2008, с. 155].

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичний та словотвірний аспекти неофіційних антропонімів говірки села Сокирниця Хустського району Закарпатської області. Основними завданнями є зібрати прізвиська в говірці с. Сокирниця Хустського району Закарпатської області, здійснити лексико-семантичний аналіз фактичного матеріалу, виявити словотвірні типи та з'ясувати словотворчі засоби, за допомогою яких утворюються прізвиська в говірках Закарпаття.

Виклад основного матеріалу. Детальніше ми зупинимося на лексико-семантичній та словотвірній характеристиці українських прізвиськ у говірці села Сокирниця Хустського району Закарпатської області.

Говірка с. Сокирниця належить до говірок давньої формації і вже неодноразово ставала об'єктом дослідження українських мовознавців. Зокрема І.В. Сабадош уклав Словник закарпатської говірки с. Сокирниця Хустського району [Сабадош 2008], Й.О. Дзензелівський використав лексику с. Сокирниця при укладанні Діалектологічного атласу [Дзензелівський 1958–1993], П.П. Чучка при написанні дисертації аналізував прізвиська та прізвиська в говірках Закарпаття, зокрема і в с. Сокирниця [Чучка 2008], О.В. Харківська, досліджуючи суфіксальний словотвір апелятивних іменників у говірках Закарпаття, також опрацювала фактичний матеріал з говірки с. Сокирниця [Харківська 2015]

Наймення людей у говірках Закарпаття залежить від багатьох факторів, зокрема від місцевості, яку вони населяють, від виду та роду заняття, від фаху, від зовнішніх рис, часто носії прізвиськ отримували їх від імені батька, матері, бабусі тощо.

Найчисельнішою групою прізвиськ в обстежуваній говірці є назви людей за їхньою діяльністю чи професією: *Хо'рушілник* (*хурушілник* 'кастратор' [ССк 2008, с. 404]), *Цир'кунік* (*цир'кунік* 'паламар, який також прислужує в церкві' [ССк 2008, с. 407]), *Гудачок* (рідше *Гудик*), *Гудачка* (*гудачок* 'музикант, переважно скрипаль' [ССк 2008, с. 53]), *Пічка́р'* (мн. *Пічка́р'і*) (у говірках Закарпаття апелятив *пічка́р'* має кілька значень: 'пічник', 'лежебока', 'кирпоноса людина', 'вид риби', 'вид коржа' [Чучка 2008, с. 410]). Первісно прізвисько *Пічка́р'* отримав чоловік, який професійно майстрував печі. У говірці села Сокирниця Хустського району апелятив *пічка́р'* має ще й застаріле значення 'прямокутний виріб з прісного тіста, спечений на плиті і використовуваний замість хліба' [ССк 2008, с. 232]. Прізвисько *Пічка́р'* могло бути

пов'язане ще й з тим, що люди були дуже убогі і вживали в основному в їжу *пічка́р'і* замість хліба; *Чи'жма́р'* (*чи'жма́р'* 'швець' [ССк 2008, с. 416]), *Бо́хте́рка* 'жінка, виконувала обов'язки листоноші' (пор. у Словнику І. Сабадоша *бо́хте́р*, заст. 'популярний сільської управи'; угор. *bakter* 'нічний сторож' [ССк 2008, с. 30]), *Пошта́р'*, *Пошта́р'ка* (*пошта́р'* 'лістоноша'), *Кова́ч* (*кова́ч* 'коваль' [ССк 2008, с. 146]). У говірці села Сокирниця Хустського району поширеним є і прізвисько *Кова́ч*, і прізвисько *Кова́ч*, де наголос зберігається на суфіксі *-ач*, тоді як прізвисько *Кова́ч* в українських говірках Закарпаття має рухомий наголос [Чучка 2005, с. 272]), *Парихма́хир'ка* / *Та́н'а Парихма́хир'ка* (це була перша жінка в селі, яка почала займатися перукарською справою і навіть відкрила свій салон), *Бо́ута́ш* (*бо́ута́ш* 'крамар, продавець' [ССк 2008, с. 27]), *Коша́н*, *Коша́нка* (його дружина) (*Коша́н* першим у селі мав кіш для кукурудзи [Чучка 2008, с. 196]), *Горшча́р'* (виготовляв каштрулі), *Ме́льник* (від апелятива *ме́льник* 'мельник' [ССк 2008, с. 170]). Раніше, чоловіки, які працювали у млині, де всі ходили розмелювати борошно, були у великій пошані серед людей і того, хто був головним згодом прозвали *Ме́лничок*, пізніше прізвисько передавалося і його дітям. Дружина отримувала прізвисько *Ме́лничка*, *Ме́л:ичка* або *Мелника́н'а*. Зазвичай неофіційна назва *Мелника́н'а* набиравала дещо зневажливої форми), *Гу́цул* (прізвисько отримав чоловік через те, що їздив у Рахівський район у село Лазіщина за деревиною і сплавляв її боками р. Тисою до Сокирниці, а в Рахівському районі людей вже в той час називали гуцулами. От він вдома, розповідаючи про те, що людей у тій місцевості називали гуцулами, і сам отримав прізвисько *Гу́цул*, яке передається вже майже п'ятому поколінню).

Другою за чисельністю є група прізвиськ, які складають назви людей за внутрішніми рисами: *Н'і́м'і́ч'*, можливо, прізвисько походить від апелятива *ні́мий* 'німий' [ССк 2008, с. 208], *Баланка́ч* (*баланка́ч* 'нікудишня, непутяща людина; нікчема' [ССк 2008, с. 19]), *Пасу́л'ка*, *Пасу́л'ка́н'а* (дуже любив їсти квасолу, в основі значення апелятив *пасу́л'і* 'страва з квасолі' [ССк 2008, с. 219]), *Ла́шка́р'* (прізвисько отримали через те, що весь час їли *ла́шкі* з *молоко́м* – *ку́л'ко до нийі не п'їду та їсе ла́шкі з молоко́м*), *Р'і́пки Сє́рбати* (жителі розповідають, що жінка, яка отримала таке прізвисько, працюючи у колгоспі, завжди брала з собою на обід їсти *р'і́пки сє́рбати* (картопляний суп, заправлений сметаною, молоком) – *она́ їсе бра́ла у калхо́з р'і́пки сє́рбати*. Згодом таке прізвисько отримали діти, онуки і вже правнуки), *Чока́н'ош* (етимологія прізвиська *Чока́н'ош* сягає найдавніших часів. За розповідями носіїв говірки – чоловіки однієї родини були надзвичайно неврівноваженими, весь час вступали у сварки, бійки з односельцями, а головною зброєю у них був *чока́н* 'кирка' [ССк 2008, с. 417] – *оні́ фу́рт с:чока́нами ході́ли; во́з'му чока́н та ро́зб'їу ти го́ло'ву*. Можливо, в основі слова лежить ще й інше значення – дурнуватий, від *чо́кнутий* 'дурний', бо у розмові жителі згадували й таке: *та ун чо́кнутий*

бьў), *Студин'ак* (*Студин'ачка*) (весь час йому було холодно).

Третьою є група найменувань людей за їх соціальним станом: *Халош*, *Халошка* (за розповідями респондентів це були найбільшні люди на селі), *Богач* (мн. *Богачі* (був одним з найбагатших на селі; від апелятива *богач* 'багата заможна людина' [ССк 2008, с. 27]). У Хустському районі поширене не тільки прізвище *Богач*, але і прізвище (див. ще [Чучка 2005, с. 74]); *Мад'ар* (прізвище *Мад'ар* відносимо саме до назв за соціальним станом людей, бо *Мад'арами* їх у с. Сокирниця прозвали через багаті статки. У Словнику І. Сабадоша знаходимо спогади людей: *Мад'аром* *прузвали* *иче* *п'рад'іда*, *бо в:ун* *убўвс'а* *в нуві* *чіжмы* *та* *при* *л'ўд'ох* *с'а* *зачав* *хваліти*: «*Такій* *им* *си*, *їак* *мад'ар!*», *та* *так* *с'а* *за* *ним* *тай* *за* *їог'в* *вс'ов* *фамелій'ов* *і* *встало* [ССк 2008, с. 165]. У селі Новоселиця Міжгірського району прізвище *Мад'ар*, за П. Чучкою, віднесено до назв за вчинками, звичками та пригодами носія, бо має значення – «колись служив у *мадяра*» [Чучка 2008, с. 191]).

Четверта група об'єднує назви людей за зовнішніми ознаками (зріст, вага, колір шкіри, волосся, форма носа та розмір вух тощо): *Кучер'аўка* (*Мар'їка* *Кучер'аўка*) (*кучер'аўка* 'кучерява дівчина або жінка' [ССк 2008, с. 208]), *Тушн'ак* (*тушн'ак* 'тучний чоловік' [ССк 2008, с. 356]), *То'ўстін'кыї*, *То'ўстін'ка* (від прикметника *товстий*), *Хроман* (*хроман* 'чоловік, який кульгає, шкандибає' [ССк 2008, с. 405]), *Сл'ітін'кыї* (прізвище отримав ще дід, який погано бачив і весь час ходив в окулярах, а згодом його прізвище успадкував і син, й онуки, і вже правнуки), *Чорнін'кыї* (чоловік був темної зовнішності, суттєво відрізнявся від інших жителів), *Дупелник* (від апелятива *дуб*, чоловіки в родині були міцні і високі на зріст, як дуби), *Котик* (чоловік, який зовні був схожий на kota), *Хроман* (хромий чоловік, у говірці широко побутує ще апелятив *хроман* 'чоловік, який кульгає, шкандибає' [ССк 2008, с. 405]).

П'ятою групою є назви людей за територіальною ознакою: *Буковінка* (жінка, яка була з Буковини, але проживала на Закарпатті у с. Сокирниця), *Ле'лік*, *Ле'ликан'а* (дружина *Ле'лика*) (чоловік був родом із Велятина Хустського району, а велятинців у Сокирниці називали *лилика́ми* 'металіками, кажанами' [ССк 2008, с. 160; Чучка 2008, с. 194]), *Американтошка* (жінка, яка колись поїхала на заробітки до Америки, пізніше і її чоловіка прозвали *Американтош*, хоч він до Америки на заробітки і не їздив).

Окрему велику групу прізвищ становлять найменування, отримані людьми від назви батька, матері, діда, чоловіка, дружини тощо, так звані родичівські прізвища. П. Чучка, оперуючи уже термінами, які свого часу подав В. Німчук у праці «Українська ономастична термінологія» [Німчук 1966, с. 38], доповнив її, вважаючи, що чотирьох розрядів родичівських прізвищ недостатньо: патроніми (від грец. *πατήρ* – батько), метроніми (від грец. *μήτηρ* – мати), гінеконіми (від грец. *γυνή* –

дружина) та андроніми (від грец. *άνηρ* – чоловік). Нові терміни П. Чучка так само утворює від грецьких коренів і розширює їх до дев'яти: «патроніми – прізвища за назвою батька (від грец. *ατήρ* – батько), метроніми – прізвища за назвою матері (від грец. *μήτηρ* – мати), пропатроніми – прізвища за назвою діда (від грец. *πρωπατήρ* – дід), прометроніми – прізвища за назвою баби (від грец. *προμήτηρ* – баба), андроніми – прізвища за назвою чоловіка (від грец. *άνηρ* – чоловік), гінеконіми – прізвища за назвою дружини (від грец. *γυνή* – дружина), гіноніми – прізвища за назвою сина (від грец. *υιός* – син), гамброніми – прізвища за назвою зятя (від грец. *γαμβρός* – зять), аделфоніми – прізвища за назвою брата (від грец. *αδελρός* – брат)» [Чучка 2008, с. 205]. В обстежуваній говірці вдалося виявити *патроніми*, *метроніми*, *андроніми*, *прометроніми*, *гіноніми*. Звичайно, у майбутньому фактичний матеріал може бути доповнений, відповідно можуть наповнитися й інші групи.

Патроніми – прізвища за назвою батька: *Мітрик* (від власного імені *Дмитро*, якого в селі Сокирниця Хустського району звали *Мітро*, а згодом його сина прозвали *Мітриком*, *Цил'о* *Мітрику*), *Мі'кі'ч:ўк* (часто такі прізвища вживалися з апелятивом – *д'ідо* *Мі'кі'ч:ўк*. Прізвище утворене від власного імені батька, якого звали *Микита*, а сина вже прозвали *Мі'кі'ч:ўком*), *Мі'хайл'ўк*, (батька звали *Михайло*, а син згодом отримав прізвище *Мі'хайл'ўк*), *Мі'хайліш* (теж від імені батька, син *Мі'хайла* – *мал'ї* *Мі'хайліш*. У батька було шість синів, відповідно в селі їх прозвали *Мі'хайліш*), *Шчэфанка* (батька звали *Штэфан*, діал. *Шчэфан*, а доньку прозвали *Шчэфанка*), *Чопик* (прізвище його батька було *Чуп*), *Фідур'ўк*, *Фідур'ўчка* (батька звали *Федір*. Жіноче прізвище могло утворитися як від імені батька, так згодом і від прізвища вже чоловіка), *Ігнат'ўк* (син *Ігната*), *Лу'чії* (син *Луки*).

Метроніми – прізвища за назвою матері: *Нас'т'ўк* (син отримав прізвище за іменем матері, яку звали *Настя*). Таке прізвище поширене і в говірці с. Драгово Хустського району [Чучка 2008, с. 205]. В обстежуваній говірці фіксуємо *Параскун* і *Парас'ўк* (син отримав прізвище від імені матері, яку звали *Параскою*), але прізвища мають різні родини. Одних прозвали *Парас'ўками*, а інших – *Параскунами*.

Андроніми – прізвища за назвою чоловіка: *Гаврилїха* (чоловіка звали *Гаврило*, відповідно жінку його прозвали *Гаврилїхою*), *Мі'хайл'ўчка* (дружина *Мі'хайл'ўка*, відповідно прізвище отримала вже від прізвища чоловіка, який свого часу від батька), *Чопікан'а* (дружина *Чопі'ка*), *Хроман'а* (дружина *Хроман*).

Прометроніми – прізвища за назвою баби: *Іван* *Бабіч:ин* (прізвище отримали від прізвища баби – *Бабич*), *Мар'їка* *Шімончина* (баба *Шімонка*, офіційне прізвище мала *Шімон*). Такі прізвища набувають ознак присвійних прикметників.

Гіноніми – прізвища за назвою сина: *Кокеран'а* (діти в школі прозвали однокласника *Кокера* і в майбутньому матір прозвали *Кокеран'а*,

але, на жаль, значення цього прізвища втрачено).

Окремо ще виділяємо назви, утворені від прізвища людини: *Фант'ік* (від прізвища *Фанта*, переважно так називали уже сина, батько якого носив прізвище *Фанта*), *Фречкунік* (від прізвища *Фречка*, а сина і вже його дітей у селі прозвали *Фречкуніками*), *Копанчук* (від прізвища *Копанський*). Творення таких прізвищ у говірці с. Сокирниця є продуктивним і до сьогодні.

У говірці села Сокирниця фіксуємо прізвища, які не завжди можна віднести до однієї з груп, наприклад: *Кепиш*, *Кепишка*. За розповідями жителів села Сокирниця, жінку або чоловіка, які жили *за штрэком* (залізнична колія), прозвали *Кепишами*. У Словнику І. Сабадоша знаходимо ще значення слова *кепеш* 'неохайна, погано й дивно одягнена людина; посміховисько' [ССк 2008, с. 141]. Можливо, формування прізвища пов'язане також і з апелятивом. Такі прізвища як *Корнелка*, *Кокеріха* втратили мотивацію і зараз важко встановити їхнє походження. Щодо прізвища *Кокеріха*, то остаточно його походження не вдалося з'ясувати. *Кокеріха* ймовірно походить від спільного кореня *к'юкер* 'бінокль' [ССк 2008, с. 155]. За однією з версій жителів села Сокирниця *Кокеріха* була стара жінка, яка важко пересувалася, майже не виходила на вулицю, а весь час сиділа біля вікна і дивилася, *йак* у *к'юкер*, згодом її прозвали *Кокеріха*. За іншою версією, діти в школі прозвали однокласника *Кокера* і в майбутньому матір прозвали *Кокеран'а* (див. **гіноніми**). Ще одне прізвище *Корнелка* теж не має прозорої етимології, але у словнику І. Сабадоша знаходимо апелятив *корнел*, спорт., заст. 'кутовий удар у футболі' [ССк 2008, с. 141], можливо, прізвище утворилося вже від апелятива. П. Чучка зафіксував прізвище *Королік* (с. Брід) – намагався верховодити в селі [Чучка 2008, с. 186], у с. Сокирниця фіксуємо давнє прізвище *Корнел*, від якого теж могло утворитися прізвище. Не менш цікавими є прізвищами *Пір'ійка* та *Пінкис*. Це архаїчні неофіційні найменування, які пов'язані з проживанням на території Закарпаття євреїв. *Пінкис* та *Пір'ійка* отримали свої прізвища через те, що залишилися в будинках, у яких колись проживали євреї *Пінкис* та *Пір'ійка*.

Також цікавим є прізвище *Іванкєвич*, *Іванкєвичка* (його дружина), воно не має довгої історії, але утворено від злиття двох частин – імені та по батькові – *Іван Іванович*. Таким чином виникло одне прізвище, згодом і його дружину прозвали *Іванкєвичка*, і дітей, і вже онуків називають таким прізвищем.

У говірці функціонують також прізвища, які люди отримували через розумові відхилення або через те, що при народженні не мали батька. Такі прізвища мали переважно негативний характер і вже сьогодні дуже важко з'ясувати походження таких найменувань. Нам вдалося зафіксувати два прізвища – *Йурканка* та *Шішн'ац'атыї*, які й справді мають досить непрозору етимологію у говірці. *Йурканка* утворено від імені *Юрій (Юра)*. Виявляється, що тих дітей, які не мали батька на-

зивали *Йура*, ймовірно, що дівчинку так прозвали за аналогією до чоловічого імені, бо вона не мала ні батька, ні чоловіка, а отже не було звідки успадкувати таке найменування. Жінка мала незначні розумові відхилення, все життя прожила сама у маленькій хатині, не маючи ні чоловіка, ні рідних, і ні з ким особливо не спілкувалася. Інше прізвище – *Шішн'ац'атыї (Тонії Шішн'ац'атыї)*. Етимологія цього прізвища теж не прозора, адже ніхто з жителів не може однозначно сказати, чому його так прозвали. Розповідають, що у сім'ї було багато дітей, ймовірно він був шістнадцятим, але поряд з тим чоловік мав розумові відхилення, весь час їздив на велосипеді туди-сюди, без потреби.

Особливої уваги заслуговують новоутворені прізвища в говірці с. Сокирниця: *Боб* (прізвище його *Єрохов*, для мовлення населення було співзвучне з апелятивом *горох* – квіткова рослина з родини бобових, відповідно так виникло прізвище *Боб*); *Віцин*, *Бж'ік*, отримали прізвища за схожістю до героїв мультфільмів та кіно; прізвище *Маст'ерок* має досить непрозору етимологію, за однією з версій, це хлопець, яким було легко керувати, він піддавався впливу. Такі прізвища характерні для найменування молодшого покоління.

Щодо характеристики способів словотворення неофіційних назв у говірці с. Сокирниця Хустського району, то окремо розглянемо творення чоловічих та жіночих (які переважно утворені від чоловічих імен, прізвищ та прізвищ) прізвищ. Аналіз фактичного матеріалу показує, що прізвища утворюються в основному двома способами – лексико-семантичним та морфологічним. Значна частина прізвищ в основі має апелятив, тобто вони онімізувалися (*Чи'жмар'*, від апелятива *чи'жмар'* 'швець', *Мєлник*, від апелятива *мєлник* 'мельник', *Бохтерка* 'жінка, виконувала обов'язки листоноші', від апелятива *бохтер*, заст. 'посильний сільської управи' та багато інших). Морфологічний спосіб представлений переважно суфіксальним творенням. Лексико-словотвірні типи прізвищ та власне продуктивність самих суфіксів схожі до словотвірних типів апелятивів.

Чоловічі прізвища утворюються переважно від іменних, рідше від прикметникових та дієслівних основ.

Суфікси, які беруть участь у творенні прізвищ від субстантивних основ: **-ар / -ар'**: *Пічка́р'*, *Пошта́р'*, *Чи'жма́р'*; **-аш / -ош**: *Бо'у́таш*, *Бу́ндош*, *Йа́йкош*, *Ро́нд'ош* (вживалося переважно у множині *Ро́нд'ош'і*), *Чока́н'ош*. Угорський суфікс широко розповсюджений у говірці села Сокирниця як в апелятивах (*полю́каш*, *диско́текош*, *сві́н'ош*, *соро́чкаш*), так і у антропонімах. Він бере участь у творенні імен (*А́драш / О́драш* (угорського походження) (неофіційних)), прізвищ (*Сабадош*, *Караби́ньош*, *Лукаш*, *Добош*, *Сакалош*, *Палінкаш*, *Дудаш* та прізвищ; **-иш**: *Михаї́лиш*; **-ник**: *Цир'ку́нік*; **-ок**: *Гудачо́к*, *Козачо́к*; **-ук**: *Парас'у́к*, *Нас'т'у́к*, *Рачку́н*, *Ігнат'у́к тощо*). Найпродуктивнішим є суфікс **-ар / -ар'**.

Суфікси, які беруть участь у творенні прізви-

виськ від ад'єктивних основ: **-ан:** *Хромán;* **-ак:** *Тушн'ák.*

Суфікси, які беруть участь у творенні прізвиськ від адвербіальних основ: **-ач:** *Ковáч, Балан-káч;* **-іник:** *Хо'ро'ишлник.*

Переважають чоловічі прізвиська, що утворені від субстантивних основ. Рідше знаходимо прізвиська прикметникового типу: *Чорнін'кый, Чурій, Ш'ишац:áтый, То'встін'кый, Сл'іпін'кый.*

Жіночі прізвиська утворюються в основному від чоловічих імен, прізвиськ, рідше прізвищ. Найпродуктивнішими словотворчими засобами є суфікси **-к-а:** *Кóрнелка* (від *Кóрнел*), *Йуркánка* (від *Йуркán*), *Михаїл'úчка* (від *Михаїл'úk*), *Шчéфанка* (від *Шчéфан*), *По'пір'ишн'áчка* (від *По'пір'ишн'ák*), *Поштáр'ка* (від *Поштáр'*), *Фідур'úчка, Марушкíйка* (*Марушкíй*), *Н'áмиш* (*Н'áмишка*), *Кéтишка* (*Кéтиш*), *Фéдорка* (від *Федір*), *Бóхтерка* (розносила пошту, листівки), *Дійсемка, Кóндичка* (від *Кóндик*), *Гúдичка* (від *Гúдик*), *Бúголка* (від *Бúгол*), *Ші́монка* (від *Ші́мон*), *Слиáнка, Студин'áчка* (від *Студин'ák*); **-ан'-а:** *Мушул'án'а, Марішчукán'а, Мікіч:укán'а,*

Козачкán'а, Миц'укán'а, Гро'ўзán'а, Пасул'кán'а, Кокерán'а, Мелникán'а, Леликán'а; -их-а: *Мацелíха* (від *Мацéла*), *Гаврилíха.* Словотворчий засіб в основному приєднувався до чоловічого прізвиська, рідше прізвища або імені.

Висновки. У говірці с. Сокирниця Хустського району Закарпатської області ми зібрали близько 150 неофіційних найменувань людей, які є невід'ємним культурним та науковим надбанням народу. За такими прізвиськами людина ставала впізнаваною, іноді навіть забували справжнє прізвище, а часто й ім'я. Прізвиська в селах могли отримувати не окремі особи, а цілі родини. Наприклад, у давнину дітей було в сім'ї багато, сини одружувалися, приводили невісток, всі жили на одному великому подвір'ї і отримували спільне прізвисько. Прізвиська, які отримувала людина, зберігалися і для наступних поколінь. Люди вже переставали займатися тими видами діяльності, чи взагалі зникли реалії, через які вони отримали прізвисько, але неофіційна назва продовжувала «супроводжувати» їх.

Література

1. Близнюк Б., Будз М. Сучасні гуцульські прізвиська. *Наукові записки. Серія «Мовознавство»*. 2001. С. 93–95.
2. Бучко Г.Є., Бучко Д.Г. Народно-побутова антропонімія Бойківщини. *Linguistica slavica: Ювілейний збірник на пошану І.М. Железняк*. Київ: Київ, 2002. С. 3–14.
3. Бучко Г.Є., Бучко Д.Г. Неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімії Бойківщини. *Przewidki i przydomki w językach słowiańskich. Część 1.* / Pod redakcją Stefana Warchola. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 59–69.
4. Вербич С.О. Деякі прізвища і прізвиська українців з погляду походження. *Актуальні питання антропонімії: зб. мат. наук. читань пам'яті Ю.К. Редька* / Відп. ред. І.В. Єфименко. Київ, 2005. С. 56–62.
5. Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України). Ч. I–III. Ужгород, 1958–1993.
6. Кравченко Л.О. Сучасні прізвиська Полтавщини. *Studia Slavistica*. Випуск 9: Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст. / Упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик. Ужгород: В-во Олександри Гаркуші, 2009. С. 150–158.
7. Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл. *Przewidki i przydomki w językach słowiańskich. Część 1.* / Pod redakcją Stefana Warchola. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 27–240.
8. Наливайко М. Неофіційна антропонімія сучасного села. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. Випуск 56. Частина 1. С. 340–346.
9. Німчук В.В. Українська ономастична термінологія (проект). *Повідомлення Української ономастичної комісії*. Вип. 1. Київ, 1966. С. 24–43.
10. Остап Р.І. Із життя сучасних українських прізвиськ. 2. *Українське і слов'янське мовознавство*. № 4 (138). Ужгород, 2001. С. 408–412.
11. Павликівська Н.М. Питання української псевдонімії ХХ століття. Вінниця: Глобус-прес, 2011. 386 с.
12. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
13. Тимошик М. Прізвища і прізвиська одного села: історія, етимологія, класифікація. *Українознавство*. № 3 (56). 2015. С. 148–160.
14. Федотова Н.М. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Харків, 2008. 20 с.
15. Харківська О.В. Суфіксальний словотвір апелятивних іменників в українських говорах Закарпаття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Львів, 2015. 20 с.
16. Чабаненко В.А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини: у 2-х кн. Запоріжжя, 2005.
17. Черняхівська Є.М. Про одну з особливостей української антропонімії (колективні прізвиська). *Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія філологічна*. Вип. 9.1975. С. 62–65.
18. Чучка П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород, 2008. 672 с.

19. Шульська Н.М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01– українська мова. Луцьк, 2011. 20 с.

References

1. Blyzniuk B., Budz M. (2001) Suchasni hutsulski prizrivyska [Modern Hutsul Nicknames]. *Naukovi zapysky. Seriiia «Movoznnavstvo»*. S. 93–95 [in Ukrainian].
2. Buchko H. Ye., Buchko D. H. (2002) Narodno-pobutova antroponimiia Boikivshchyny [Folk and Household Anthroponymy of Boykivshchyna]. *Linguistica slavica: Yuvileinyi zbirnyk na poshanu I. M. Zheliezniak*. Kyiv: Kyi. S. 3–14 [in Ukrainian].
3. Buchko H. Ye., Buchko D. H. (1998) Neofitsiini ta simeino-rodovi imenuvannia v suchasni antroponimii Boikivshchyny [Informal and Family Names in Modern Anthroponymy of Boykivshchyna]. *Przezviska i przydomki w jezykach slowianskich. Czesc 1.* / Pod redakcją Stefana Warchola. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej. S. 59–69 [in Ukrainian].
4. Verbych S. O. (2005) Deiaki prizrivyshcha i prizrivyshcha ukraintsiv z pohliadu pokhodzhennia [Some Surnames and Nicknames of Ukrainians in Terms of Origin]. *Aktualni pytannia antroponimiki: zb. mat. nauk. chytan pamiaty Yu. K. Redka / Vidp. red. I. V. Yefymenko*. Kyiv. S. 56–62 [in Ukrainian].
5. Dzendzelivskiy Yo. O. (1958–1993) Linhvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSS (Ukrainy) [Linguistic Atlas of Ukrainian Folk Patoises of Transcarpathian region of the Ukrainian SSR (Ukraine)]. Ch. I–III. Uzhhorod [in Ukrainian].
6. Kravchenko L. O. (2009) Suchasni prizrivyshcha Poltavshchyny [Modern Nicknames of Poltava Region]. *Studia Slavistica. Vypusk 9: Onomastyka. Antroponimika: zb. nauk. st. / Uporiad. i vidp. red.: S. Pakhomova, Ya. Dzhoganyk*. Uzhhorod: V-vo Oleksandry Harkushi. S. 150–158 [in Ukrainian].
7. Lesiuk M. Prizrivyshcha zhyteliv hutsulskykh sil [Nicknames of the Inhabitants of Hutsul Villages]. *Przezviska i przydomki w jezykach slowianskich. Czesc 1.* / Pod redakcją Stefana Warchola. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 1998. S. 227–240 [in Ukrainian].
8. Nalyvaiko M. (2012) Neofitsiina antroponimiia suchasnoho sela [Informal Anthroponymy of Modern Village]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohichna. Vypusk 56. Chastyna 1.* S. 340–346 [in Ukrainian].
9. Nimchuk V. V. (1966) Ukrainska onomastychna terminolohiia (proekt) [Ukrainian Onomastic Terminology (project)]. *Povidomlennia Ukrainskoi onomastychnoi komisii*. Vyp. 1. S. 24–43 [in Ukrainian].
10. Ostash R. I. (2001) Iz zhyttia suchasnykh ukrainskykh prizrivyshch. 2 [From the Life of Modern Ukrainian Nicknames]. *Ukrainske i slovianske movoznavstvo*. № 4 (138). Uzhhorod. S. 408–412 [in Ukrainian].
11. Pavlykivska N. M. (2011) Pytannia ukrainskoi psevdonimii XX stolittia [Issues of Ukrainian Pseudonymy of the Twentieth Century]. Vinnytsia: Hlobus-pres. 386 s. [in Ukrainian].
12. Sabadosh I. V. (2008) Slovyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of the Transcarpathian Patois of Sokyrnytsia village, Khust district]. Uzhhorod: Lira. 480 s. [in Ukrainian].
13. Tymoshyk M. (2015) Prizrivyshcha i prizrivyshcha odnoho sela: istoriia, etymolohiia, klasyfikatsiia [Surnames and Nicknames of a Village: History, Etymology, Classification]. *Ukrainoznavstvo*. № 3 (56). S. 148–16 [in Ukrainian].
14. Fiedotova N. M. (2008) Suchasni prizrivyshcha Luhanshchyny: kohnityvna prahmatyka tvorennia tekstu onima [Modern Nicknames of Luhansk Region: Cognitive Pragmatics of Onym Text Formation]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].
15. Kharkivska O. V. (2015) Sufiksalni slovtvir apeliativnykh imennykiv v ukrainskykh hovorakh Zakarpattia [Suffix word-formation of appellation nouns in Ukrainian patoises of Transcarpathia]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.01 – ukrainska mova. Lviv. 20 s. [in Ukrainian].
16. Chabanenko V. A. (2005) Prizrivyshcha Nyzhnoi Naddnyprianshchyny [Nicknames of the Lower Dnieper Region]: u 2-kh kn. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
17. Cherniakhivska Ye. M. (1975) Pro odnu z osoblyvostei ukrainskoi antroponimii (kolektyvni prizrivyshcha) [On One of the Features of Ukrainian Anthroponymy (collective nicknames)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu im. I. Franka. Seriiia filolohichna. Vyp. 9*. Lviv. S. 62–65 [in Ukrainian].
18. Chuchka P. (2008) Antroponimiia Zakarpattia [Anthroponymy of Transcarpathia]. Uzhhorod. 672 s. [in Ukrainian].
19. Shulska N. M. (2011) Neofitsiina antroponimiia Zakhidnoho Polissia [Unofficial Anthroponymy of Western Polissya]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: 10.02.01– ukrainska mova. Lutsk. 20 s. [in Ukrainian].

NICKNAMES IN TRANSCARPATHIAN PATOISES: LEXICAL-SEMANTIC AND WORD-FORMING ASPECTS (Based on the Patois of Sokyrnytsia Village, Khust District)

Abstract. The nicknames of Ukrainians have long been attracting the attention of linguists, hiding the local flavor, traits of the character, person's appearance, their activities etc. Considering the Ukrainian nicknames of one patois, then it is not only the description of life, a person's household activities, but also the preservation and fixation of territorial dialects, their phonetic, lexical, morphological, word-forming features and syntactic constructions. The nicknames of Ukrainians of Transcarpathia might resemble the phrases or even sentences.

Therefore, the goal of the study is to analyze the lexical-semantic and word-forming aspects of non-official anthroponyms of Sokyrnytsia patois (Khust district, Zakarpattia region). The basic tasks are to collect the nicknames of Sokyrnytsia patois (Khust district, Zakarpattia region), to perform lexical and semantic analyses of the material, to identify word-forming types and to find out the word-forming means by which nicknames are formed in the dialects of Zakarpattia.

The most numerous group of nicknames in the patois under consideration is represented by the names of people formed after their activity or profession: Hourushil'nyk, Tsyrukunik, Hudachok (rarely Hudyk), Hudachka, etc.

A separate group of nicknames consists of those obtained by people after the names of father, mother, grandfather, husband, wife, etc., the so-called relative nicknames. In the patois under consideration we have fixed patronyms, metronyms, andronyms, prometronyms, gynonyms.

In general, in the Sokyrnytsia patois (Khust district, Zakarpattia region), we have collected about 150 non-official names of people being their integral cultural and scientific heritage. With such nicknames, a person became known, and might even forget his real name. Nicknames in the villages could be given not to individuals, but to the whole families.

In ancient times, for example, there were many children in the family, sons got married, all the family lived together and received a common nickname. These nicknames were preserved for future generations. People were no longer engaged in those activities, or the realities through which they received the nickname disappeared, but the unofficial name continued to “accompany” the person.

© Харківська О., 2021 р.

Олеся Харківська – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; olesya.kharkivska@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-8145-8069>

Olesya Kharkivska – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; olesya.kharkivska@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-8145-8069>